

Vásárhelyi János és a zene

Halálának 35. évfordulóján a teljesség igénye nélkül kíséreljük meg érzékeltetni: mi volt az énekhez való viszonya.

1. Az egyházi énekkel gyermekéveiben, a családban, majd a maroscsúcsi, a lukailencfalvi, az őraljaboldogfalvi parókián találkozott. Ezekre a gyermekkori élményekre épült a marosvásárhelyi kollégium énektanítása. A theologiai években a lekipásztori életre-tévékenységre való felkészülés szerves részét képezték az egyházi énekek is, elsősorban a zsoltárok elmélyítése. Berlinben, Jénában, Bázelen ehhez járult a nyugat-európai protestáns egyházak ének-zene gyakorlatának megismerése. Mindezek gyümölcsöztek széles körű gyülekezeti munkájában.

2. A második világháború után égető kérdésévé vált az Egyházkerületnek az *Énekeskönyv* ügye. A Református Szemlében véleményeket nyilvánítottak a régi módosításáról, új Énekeskönyv összeállításáról.¹ Végül is 1955-ben az 1923-as jelent meg ismét – egészen apró változtatással.² Ennek *Előljáró beszédét* püspöki mivoltában Vásárhelyi János jegyezte. Ebben többek között ezt olvashatjuk: „Évtizedekre visszamenőleg dolgozik egyetemes református egyházunk azért, hogy a magyar református híveknek *egységes énekeskönyvet* adjon kezébe. Most már a munka csaknem teljesen befejeztetett, de mégsem várhatunk az énekeskönyv egy újabb kiadásával, mert legutolsó kiadásunknak az összes példányai elfogytak. *Híveinket és gyülekezeteinket nem hagyhatjuk egy pillanatig sem énekeskönyv nélkül* [kiemelések – B.A.]. A buzgó lelki énekek az okos isteni tisztelet kiváltképpen való részének méltán tartattak eleitől fogva mind az Ó-, mind az Újtestamentumnak idejében” – idézte az 1776-os kolozsvári Énekeskönyv előszavából.³ Mint ismeretes, ez az Énekeskönyv forog közközen napjainkban is.

2.1. Vásárhelyi Jánost különösképpen foglalkoztatta a *zsoltárok* anyaga. Zsoltár-órak címen a negyvenes évek végén jelentkezett dolgozatokkal.⁴ 1956-ban már kötetnyi beszéd és prédikáció állott össze a korábban elszórtan elhangzott vagy nyomtatásban megjelent zsoltármagyarázatokból. Önálló kötetben való megjelentetésük külön is hangsúlyozhatta a műfaj fontosságát.⁵ A szerkesztők püspöki szolgálatának huszadik évfordulójára időzítették zsoltármagyarázatainak kinyomtatását, s egyben emlékjelnek is szánták az évfordulóra való tekintettel.

A kötet megjelenésekor a recenzens abban látta elsődleges szerepét, hogy „az Énekeskönyv zsoltárainak egyre nagyobb és teljesebb megértését adja”.⁶ Mai népszerűsítője „gyakorlatias érzékkel megírt könyv”-nek minősíti, s bibliaórákon és istentiszteleteken való folyamatos alkalmazását sugallja.⁷

A kötetben a zsoltárok a bibliai számozás sorrendjében vonulnak fel, kiegészítve a sort az Énekeskönyvben nem található 11. zsoltárral. Zenei szempontból különös figyelmet érdemel a 150., mely a hangszerek jelentős csoportjának felsorolása mellett néhány – a zsoltárokhoz kapcsolódó – zenei kifejezést is megmagyaráz (pl. szela, miktám). A kötet szerzője lényegre tapintóan jellemez egy-egy zsoltárt: a 8. „csodálatos mélységgel és közvetlenséggel hirdeti ... az énekekben a teremtő és gondviselő Isten hatalmát és dicsőségét”, a

¹ MÉ: Újjá alakult a református Egyetemes Konvent énekügyi bizottsága. Ref. Szemle 1941. 404. – Kozma Tibor: *Tennivalóink énekeskönyvünk ügyében*. Uo. 1943. 81–85. – Nagy József: *Egyházi énekeskönyvünk revíziója*. Uo. 1947. 460. – Incze János: *Készülőben egységes énekeskönyvünk*. Uo. 1948. 258. – Nagy Kálmán: *Énekeskönyvünk*. Uo. 1951. 212. – László Dezső: *Egyházi énekeskönyvünk új kiadása elé*. Uo. 1955. 129. stb.

² *Református egyházi énekeskönyv*. Kvár 1955.

³ Uo. – A munkálatok egyébként napjainkban is folynak.

⁴ Vásárhelyi János: *Kegeleiből hit által*. Nagyenyed 1947. 73. 264. 271–274. – Ref. Szemle 1949. 60–70.

⁵ Vásárhelyi János: *Énekeskönyvünk zsoltárai*. Bibliamagyarázatok. Kvár 1956. 8-r, 210 l. – *Énekeskönyvünk 40 zsoltára mellé beiktatták a 11. zsoltárt*. L. i.m. 16–19.

⁶ -f: *Énekeskönyvünk zsoltárai*. Ref. Szemle 1957. 82–84.

⁷ Jenei Tamás: *Vásárhelyi János: Énekeskönyvünk zsoltárai*. Üzenet 1994. 8. sz. 4.

12. kapcsán idézi Assisi Szent Ferenc Naphimnuszának szép sorait. Mintaszerű imádságnak érezte a 25.-et, hálaadó himnuszak a 30.-at, tanítózsoltárnak a 42.-et, a hit által győzedelmeskedő lélek himnuszának a 46.-at; az igazi istentisztelet lényegét, helyes gyakorlatát látta a 50.-ben, és így lehetne sorra venni valamennyit.⁸ Egyébként sajnálkozott amiatt, hogy énekeskönyvünk nem tartalmazza a zsoltárok teljes ciklusát.⁹

2.2. Egyes énektípusok mellett fontosnak tartotta a teljes Énekeskönyv ismeretét és használatát: „A második könyv, amelyet ismernünk kell, a mi kedves énekeskönyvünk. Ez is csodálatos könyv [a Biblia mellett]. Ebben a könyvben látjuk, hogy az Istenben megnyugodott, hitünk örökkévaló igazságai által meggazdagodott hívek lelkük számára hogyan fejezték ki örömüket, hálájukat, vigasztalásukat és boldogságukat... A zsoltárok, a reformátorok énekei, minden századból a hitnek hősei, el a legutolsó évekig, mind új és új hangokon, de ugyanannak az Istennek dicséretét zengik, és amikor énekeskönyvünk lapjait forgatjuk, látjuk, hogy a tanúbizonyságnak milyen felséges serege ölel körül s hirdeti nekünk az Istenben való élet szépségét, örömet és békességét. *Az énekeit ismerő és éneklő gyülekezetben győzhetetlen erő van*” (kiemelés – B.A.).¹⁰

2.3. A második világháború után külön püspöki körlevélben fordult a lelkipásztorokhoz, felekezeti tanítókhoz és kántorokhoz az evangelizációs munka fokozásáért: „*az eddigieknél sokkal nagyobb gondot kell fordítani a zsoltáréneklésre is* [kiemelés – B.A.], és teljes munkakészségünk latba vetésével szükséges mozgalmat indítanunk, hogy kicsinyeket és nagyokat egyaránt megtanítsunk énekeinkre, elsősorban zsoltárainkra, és felhasználjunk minden alkalmat, hogy gyülekezeteinket igazán zsoltáros gyülekezetté tudjuk tenni”.¹¹ E cél érdekében három ténylezőt állapított meg:

1. alkalmat keresni és találni az éneklésre,
2. Sztárai Mihály példáját követve gyakorolni a csoportos éneklést, és
3. versenyt szervezni az Egyházkerület díjazásaival.

2.4. Beszédeiben, prédikációiban számtalan alkalommal idézett egyházi éneksorokat vagy éppenséggel teljes versszakokat. Messze vezetne egy ilyen jellegű számbavétel, néhány példa azonban bizonyító erejű.

Egy 1932-es templomszentelésen *Hát lelkünk, ó, ne csüggedezz!* – emelte ki Mihályi Károly éneke 6. versszakának első sorát.¹² „*Tebenned bízni, ó áldott istenség*” – bukkan fel a Micsoda az ember? c. beszédében, két teljes versszakkal; ugyanott más helyen a 40. zsoltár 4–5. versszakával találkozunk.¹³ Désen, püspöki vizitáció alkalmával, húsvét másodnapján a 118. zsoltár 17. versét idézte.¹⁴ Püspökké választásakor is lelkére kötötte híveinek: „hangozzék nemzetségről nemzetségre az ősi zsoltár: *»Tebenned bízunk eleitől fogva«*”.¹⁵ Eltekintünk további idézetek felsorolásától, azonban az olvasó szíves figyelmébe ajánljuk két kötetét: egyikben a reménykedő, bizakodást nyújtó sorok tűnnek szembe a húsvéti feltámadás, illetőleg a babiloni fogság kapcsán, másokban a zsoltárok állanak előtérben, és belőlük a hit ereje sugárzik, köztük olyan zsoltársorokból is, melyek énekeskönyvünkől hiányoznak.¹⁶

3.1. Az orgonát mint templomi hangszert így határozta meg: „Az orgona az a csodálatos hangszer, amely a legtöbb hangszert egyesíti magában. Hárfát, cimbalmot, hegedűt, fuvalát. A legtöbb hangszer szava csodálatos műalkotással egyesítve van az orgonában, és ezek mind együtt, az összes hangszerek hirdessék az Isten dicsőségét ... a legszebb orgona szava [is] hamis, ha csak egyetlenegy síp benne összetört, mint ahogyan egy gyönyörű

⁸ Vásárhelyi János: *Énekeskönyvünk zsoltárai*. 12, 25–26, 34, 36, 68, 72, 82.

⁹ Uo. 7.

¹⁰ Vásárhelyi János: *Mi következik abból, hogy én református vagyok?* Reformátusok Lapja 1933. 2. sz. 2.

¹¹ Vásárhelyi János: *Püspöki körlevél*. Ref. Szemle 1945. 73–75.

¹² Vásárhelyi János: *Jobban tiéd, Uram*. Kvár 1930. 56. – 177. sz. ének.

¹³ Vásárhelyi: *Jobban tiéd, Uram*. 112–121, 119, 218–223.

¹⁴ Ref. Szemle 1957. 242.

¹⁵ Vásárhelyi János: *Krisztus szolgálatában*. Kvár 1937. 18.

¹⁶ Uo.: *Bizonyságtétel*. Torda 1925. 81, 86, 87, 92, 199, 221, 232, 258, 311.

dalárda összeomlik, ha csak egyetlen hamis hang belezendül a kórusba.”¹⁷ E meghatározása újabb árnyalatokkal gazdagodik lennebb.

3.2. Írásai között két alkalommal is találkozunk *orgonaavatás* során elmondott prédikációval: a *felvinci*, illetőleg a *kolozsvári Alsóvárosban*, Kádár Géza parókus lelkész és egyben generális direktor idején felépített háromsoros Angster-orgona felavatásán.¹⁸

„Nem véletlen, hogy most, amikor a ti szép, kedves templomotokba díszes új orgonát szereztek, éppen ez a bibliai rész újul fel emlékezetekben – utalt Nehémiás könyvének 3. fejezete 31–32. versére. E templom – folytatta – a régi fatemplom és az utána épült hatalmas kőtemplom, a ti gyülekezeteknek a története hirdeti még egy szép dolgot. A mai ünnep, a régi egyszerű orgona is szépen beszél erről.¹⁹ A régi orgonát egy kedves asszony, Farkas Julianna ajándékozta a gyülekezetnek. A régi orgona nemzetségről nemzetségre beszél arról, hogy e templom és gyülekezet életében is drága alkotó tényező volt mindig a férfiak mellett az asszonyok hite, buzgóssága és hűsége... A díszes orgona – írta az új hangszerről – egységbe fogja Isten dicsőségét hirdető énekléseket, és ez is figyelmeztet arra, hogy amint belső rend nélkül csak hangzavar lenne az együttes éneklésből, akképpen az építő munkában is rendet az erők összefogása, a belső fegyelem, a hit, az erkölcs, a szeretet fog bevinni. Legyen harmonikus az énekek is, de legyen harmonikus az építő munkátok is, hogy ezután is nemzetségről nemzetségre győzelmesen hirdessétek a mai ünnep szép központi igazságát: a templomot megtartja, széppé és ékessé teszi a gyülekezet hűsége és áldozatkészsége, és a templom megtartja, megáldja és Isten dicsőségének szolgálatára méltóvá és alkalmassá teszi a gyülekezetet, a népet.”²⁰

3.3. A *felvinci* orgonaszentelésre 1947. aug. 10-én került sor. „Örömmel és Isten iránti hálaadással jöttem el a Ti kedves orgonaszentelési ünnepélyetekre. nehéz idők során az első alkalom, amikor egy gyülekezet Isten dicsőítésére, kegyelmének hirdetésére orgonát szentel. A felébredő lelki életnek, megújuló hitbeli bizalomnak áldott megnyilatkozása ez... Ma már az orgona ezer és ezer fa- és ércsípja a villamosság ereje által hajtva a hangok ezerféle változatát tudja egyesíteni. A trombita, a hegedű, a kürtök, a fuvalák és hárfák szava, az emberi, a madárénekek ezerféle változatai mind kifejezésre tudnak jutni egy-egy művészi orgona hangszerelésében. Mi pedig nem felejthetjük el, hogy az orgonát éppen Isten magasztalására, az istentisztelet gazdagítására találta föl Isten ajándékából az ember.

Szép és drága ajándéka Istennek az orgona, amely az ember lelkének égbe való emelésére, a hit mennyei erőivel való betöltésére szolgál... A külső ünneplés, a zene, ének, minden művészi lehetőség hiábavalóság, ha hiányzik istentiszteletünkben és életünkben az Igének való engedelmség valósága...

Az orgona arra is tanít, hogy miképpen szolgálhatjuk a legjobban Isten dicsőségét. Szépen utal erre egy régi erdélyi prédikátor orgonaszentelési beszédében. »Az orgonára fordítom figyelmezteteket – mondotta több mint száz esztendővel ezelőtt Balló Benjamin, amikor a dévai orgonát szentelte [fel] –, cink- és fasípok, sorban állítvák egymás mellett, egyik szembeszökőleg kicsi, a másik nagy. Üregükben különböző hangok rejlenek és együtt gyönyörű melódiát alkotnak.« Nem ismertek e képben az emberi társadalomra, e nagy családra, amelyben kormányférfiak, gazdag és szegény, ifjú és gyermek csodálatosnak tetsző különbségben élnek együtt? Tanuljuk meg, hogy valamint az orgonában cink és fa, kicsiny és nagy sípok mulhatatlanul szükségesek arra, hogy együtt kellemes dalt zengjenek, úgy nekünk is, mindnyájunknak egyesülnünk kell a szeretetben, hogy mindnyájunknak egyesített munkája szolgálja és hirdesse alkotó munkában az élő Isten dicsőségét.

Ezt a kettős tanulságot fogadjuk szívünkbe ez orgonaszentelési ünnepély által.”²¹

3.4. Albert Schweitzerről szólva, hittérítői, orvosi mivolta mellett hangsúlyozta *orgonaművész* mivoltát is: „Elsőrendű művész, talán a világ legelső orgonaművésze, Bach al-

¹⁷ Várhelyi: *Énekeskönyvünk zsoltárai*. 206, 207.

¹⁸ Dávid István: *Műemlék orgonák Kolozsváron*. = Szerk. Benkő András: *Zenatudományi írások*. Buk. 1983. 188.

¹⁹ Uo. 184.; a régi orgonát 1775-ben készítette Michael Kessner.

²⁰ Várhelyi János: *Az Úr színe előtt*. Javított kiadás. Ref. Szemle 1941. 556–559.

²¹ Várhelyi János: *Az orgona tanítása*. Ref. Szemle 1947. 453–456.

kötésainak nagyszerű magyarázója és előadója... kiváló teológus. És mindezek mellett kitűnő orvos.”²²

4.1. Alakulásától kezdve figyelemmel kísérte a *Romániai Magyar Dalosszövetség* tevékenységét, s korán bekapcsolódott ennek életébe. 1923-ban megválasztották igazgatósági tagnak, s még ugyanabban az évben az országos verseny intézőbizottságában is cselekvően vett részt. Ez irányú tapasztalatait fél évtizeddel később hatásosan gyümölcöszttette. 1927-ben a Dalosszövetség országos alelnökévé választották, s az ezzel járó kötelezettségeknek mindvégig becsülettel eleget is tett. 1928-ban ilyen minőségben utazott el Segesvárra, hogy a hatóságoknál közbenjárjon az országos verseny engedélyeztetéséért.²³ Jelen volt a versenyen, és püspökhelyettes-alelnökként szolt az ünneplő sokasághoz Petőfi sírjánál: „Azoknak, akik meghaltak a hazáért, joguk van, hogy a tömeg imádkozzék kopor-sóiknál. Nevök a legszebb, a legszebb nevek között... Egy egész nemzetnek hangja ringatja őket sírjaikban, úgy, ahogy egy anya tenné” – idézte Victor Hugo szavait. Majd így folytatta: „A magyar dalosok ezrei azonban mégsem azért jöttek, hogy énekük hangjaival elringassák Petőfi lelkét. Nem. Mi úgy jöttünk e sírhoz, mint az árva gyermek megy édesanyja sírjához, hogy ott elpanaszolja minden gondját, minden aggodalmát, minden fájdalmát... Úgy érzem, Petőfi lelke égő tekintettel néz reánk, és prófétai erővel biztat: Ne csüggedjete! Ne kétségeskedjete! Gyűlöleten, elfogultságon, szenvedésen keresztül jön, jön az idő, melyben az egymást megértő népek testvéri jobbot nyújtanak egymásnak. [...]

Dalos Testvéreim! Érezzétek át hivatásotok nagyszerű köteleztetését. Zengjen ajkato-kon a dal. Legyen éneketek tiszta, legyen mindenkor a hűségnek, a nemes fajszeretnek, megértő emberszeretnek, az égig szárnyaló hitnek zsoltára a Ti éneketek. Éneketek mutassa meg az egész világnak azt a magyar lelket, mely a Petőfi dalával és szeretetével kíván élni és dolgozni ezen a földön. Adjátok tovább e dalt nemzetségről nemzetségre, gyermekeitek ajkáról unokáitok ajkára, hogy ezen a földön, hegyeink és völgyeink között soha el nem múljon a dal, a mi dalunk, melyet a legnagyobb magyar dalnok, Petőfi lelke inspirál... A dal, a magyar dal ereje egyesítsen és lelkesítsen párt-, felekezeti-, osztálykülönbségeken át...”²⁴

Nemcsak országos, hanem kerületi versenyeken is részt vett. Így az 1933-as szamosújvári verseny tapasztalataiból született tanulságokat megosztotta a Dalosszövetség tagjaival: „Amidőn dalárdáink sikeréről örömmel számolunk be, egyszersmind kedves kötelességünknek tartjuk, hogy elismeréssel emlékezzünk meg arról is, hogy e dalárdák mindenike egyházunk munkájából szíves előzékenységgel kiveszi részét, amint hogy egyházunk is készséggel támogatja templomi és iskolai ünnepélyeken való szerepléseiket.”²⁵

Milyen irányban kellene hogy fejlesszék tevékenységüket egyházunk érdekében? – tette fel a kérdést az énekkarokkal kapcsolatban, s válaszában két lehetőséget fogalmazott meg:

a) A dalárdaórákat egyházi énektanulásra is fel kellene használni.

b) Nemes ismeretszerzést javasolt próbák előtt vagy után: irodalmi, zene-, egyháztörténeti mozzanatok tudatosításával tartotta fokozhatónak az öntudatos nemzeti műveltséget.²⁶

4.2. A Dalosszövetséggel kapcsolatban nemcsak gyakorlati feladatok megoldására vállalkozott, hanem cikkekben is bátorította a dalosokat. A Dalosszövetség hivatalos lapjában, a Magyar Dalban több alkalommal intőn-figyelmeztetőn szolt. Az első ilyen írá-sokban a Dalosszövetség hivatásáról, jövőjéről értekezett. Tisztázta a szövetség szerepét az államhatalom felé, hogy elháríthassák az irrédentizmus vádját: „Mi énekelni akarunk. Mert ez a föld számunkra nem idegen föld. Mi azt akarjuk, hogy a haza népei megismer-jék szívünk azon legbensőbb érzéseit, melyeknek kifejezésére csak a dal képes a maga va-

²² Vásárhelyi János: *Schweitzer Albert*. Ref. Szemle 1932. 339.

²³ Magyar Dal 1923. 7. sz. 4.; 9. sz. 7.; 1924. 1. sz. 5-6.; 1928. 1-2. sz. 15.; 5-6. sz. 7.; 1930. 6-8. sz. 19.; 1931. 7-8. sz. 8.; A Dalos Szövetség Értesítője 1937. 1-12. sz. 8.

²⁴ Magyar Dal 1928. 8-9. sz. 6-8.

²⁵ Vásárhelyi János: *Dalárdáink sikerei*. Reformátusok Lapja 1933. 7. sz. 1-2.

²⁶ Uo.

rázslatos hatalmával, s ebből lássák meg, hogy mi egyenesen és őszintén, szeretetet és békességet, hűséget és bizalmat adunk és várunk... egy némaságra kárhóztatott nép sohasem lehet igazi támasza az országnak... A mi társadalmunk jó részénél hiányzik az a boldog erőfelesleg, melyet a nemesebb művészet pártolására fordíthatna... Mi ma csak önmagunkra számíthatunk... a dal varázsa lelkeket megtartó, szíveket megszentelő hatalom, mely angyali karokkal tudja megmenteni egy nép lelkét az örökkévalóság számára, akik tudják és érzik, tehát mi, a Romániai Magyar Dalosszövetség tagjai tartunk össze, dolgozzunk, dolgozzunk a külső siker minden várása nélkül önzetlenül és egységesen, mert egyedül csak ez fogja biztosítani a sikert számunkra.”²⁷

Néhány év múlva ismét szükségét érezte a Dalosszövetség hivatása hangsúlyozásának: „A Dalosszövetség munkásságának legelső és talán legnagyobb áldását abban látom, hogy a dal kultuszának melegsívű és lelkes ápolása által a csüggeteg, békétlen, fáradt és meghasonlott lelkekbe visszahozta az életkedvet, a munkára serkentő elhatározást, a testvéri szolidaritásnak boldogító öntudatát és szent kötelezettségét... És a Dalosszövetség emberei hirdetni kezdték, hogy a szépnek érdeknélküli, tiszta világában találkozhatunk és egymás legbensőbb lelki értékeinek kicserélésével egyesülhetünk, úgy, hogy e találkozás lelkünknek gyönyörűséget, munkánk végzéséhez összefogóbb szempontokat ad az igazi humanitás, az ember-testvériség boldogító öntudatának felébresztésében... A közgyűlés feladata megkeresni és megtalálni a leghatékonyabb és eredményesebb munka útjait, megteremteni eszközeit...”

Vallom, hogy a Dalosszövetség komoly és hódító munkájának lehetővé tétele annyit jelent, [hogy] ... visszacsalogassák erre a földre az örök, a testvéri megértés, az élethez való kedv és önbizalom elriasztott madarait.”²⁸

Vásárhelyi János minden alkalmat megragadott, hogy az éneklő iskolák, felnőttek közösségének súlyát hangsúlyozza, többek között például a Nagy Károly püspökről írt nekrológjában is: „Vezető férfaink közül talán senki sem volt, aki melegebb szívvel, forróbb odaadással kísérte volna a Dalosszövetség munkáját, mint Nagy Károly püspök. Püspöki körútjain mindig hangsúlyozta, hogy népünk lelke a dalban újul, tisztul és nemesedik meg a legszentebb eszmények szolgálatára. Éneklő iskolás gyerekek, éneklő gyülekezetek [kiemelés – B.A.], dalban összedobbant szívű magyarok – ezek a mi igazi váraink, ezekben van a mi jövőnk, diadalunk és életünk. Így tanított, lelkesített az élő Nagy Károly püspök a magyar dal kultuszának ápolására. Erre kötelezzem el a halott Nagy Károly püspökről való kegyeletes megemlékezésünk is.”²⁹

Osszefüggésbe hozta a kóruséneklést a gyülekezeti énekléssel, és ennek kapcsán reálisan vont a tanulságot, s bizony, a mérleg hiányt mutatott: „Szépen éneklő dalárdáink vannak, de templomainkban a gyülekezeti éneklés még mindig sok kívánni valót hagy fenn [kiemelés – B.A.]. Különösen hiányolnunk kell azt, hogy templomlátogató híveink nem ismerik eléggé és nem tudják énekelni kellően kiváltképpen gyönyörű zsoltárainkat... Mi boldog örömmel vettünk részt a szamosújvári kerületi versenyen, és büszkék voltunk dalárdáinkra is... Kérjük is őket arra, hogy továbbra is kitartással és lelkesedéssel dolgozzanak...”³⁰

Vásárhelyi János nem volt hivatásos muzsik, így annál inkább figyelemre méltó, hogy a Dalosszövetség tevékenységében észlelt hiányosságok nyomán a zenei műveltség kialakítását szorgalmazta, s ennek útját-módját a kottatárolás elsajátításában látta: „Ha egy énekkar tagjai nem tanulnak kottaismereteket és emellett nem szereznek maguknak öntudatos ismereteket a zenekultúra és azzal kapcsolatos kérdésekről, akkor képtelenek lesznek tovább fejlődni. Ahol pedig hiányzik a fejlődési lehetőség, ott visszafejlődik és elszorvad az élet. Véleményünk szerint ez a veszedelem fenyegeti általánosságban magát a dalosszövetségi munkát is.”³¹

²⁷ Vásárhelyi János: *A Dalosszövetség jövője*. Magyar Dal 1923. 12. sz. 1–2.

²⁸ Vásárhelyi János: *A Dalosszövetség hivatása*. Ellenzék 1927. jan. 30.

²⁹ Vásárhelyi János: *Nagy Károly püspök*. Magyar Dal 1926. 3. sz. 1–2.

³⁰ Vásárhelyi: *Dalárdáink sikerei*. I. h.

³¹ Uo.

Közvetve az egyházi zenekultúra fellendítésére ösztönzött azáltal is, hogy a Dalosszövetség karnagytovábbképző tanfolyamait ajánlotta egyházi muzsikusok figyelmébe.³²

4.3. A Dalosszövetség kórusainak tevékenységét közelről követhette nyomon, elsősorban a kolozsváriakét, azok között is az ún. földész-énekkarokét; ezek szereplésén igen gyakran jelen volt, beszédet mondott, prédikált: zászlószenteléseken (1926, 1928, 1929, 1930, 1934), serlegavatáson (1926, 1928, 1934), jubileumi templomi ünnepélyeken (1926, 1930, 1947, 1950, 1957), sőt, műsoros táncvigalmaikat is megnyitotta (1929).³³

Lelkes résztvevője volt más helységbeli énekkarok fellépéseinek, itt is rendszerint beszéddel, prédikációval szolgált. Eljutott zászlószentelésre Aranyosgyéresre (1927, 1934), Sepsiszentgyörgyre (1928), Szatmárra (1929, 1934), Besztercére (1930), Máramaroszigetre (1935). Ilyen alkalmakkor hangzott el például *Egyház és zene* (1929), *Az élet útja* (1935) vagy *Miért hiszek Istenben* című beszéde.³⁴

Az énekkarok egy csoportja ragaszkodott személyéhez: 1956. nov. 2–4-én az egyházközségi gyűlésen, mely püspöki szolgálatáról ünnepélyesen emlékezett meg, „az összes kolozsvári énekkar, beleértve a Theologia énekkarát is, szebbnél szebb énekszámokkal szolgált.”³⁵ A kolozsvári földész-dalárdák Vásárhelyi János feleségének temetésén vettek részt kórusszámokkal.³⁶

5. Egyetlen példával szeretnők érzékeltetni pozitív állásfoglalását a világi magyar zenekultúra kérdésében.

1938. május 18-án néhány intézet *Bartók–Kodály-hangversenyt* rendezett a kolozsvári Magyar Színházban. Érdemes elősorolni a fontosabb műsorszámokat:

Bartók: *Jóságigéző*

Héjja, héjja, karahéjja

Kodály: *Gyertya-játék*

Horatii Carmen – Szabédi László fordításában; nagyenyedi Bethlen Kollégium

Tanítóképző gyermek-, ill. fiúvegyeskara, vez. Szabó Géza

Kanonok – kolozsvári kollégium énekkara, vez. Tárcza Bertalan

Lengyel László-játék – kolozsvári leánygimnázium énekkara, vezényelt Sinkóné

Czeplédy Emma

Karádi nóták – Theologia férfikara, vez. Benedek Kálmán

Két dal – énekelte Moldován Mária/Melinda, zongorán kísérte Tatár Ferenc

Adagio – hegedűn előadta br. Kemény Géza, zongorán kísérte Tatár Ferenc

Bartók–Szigeti: *Magyar népdalok* – br. Kemény Géza, Tatár Ferenc

Bartók: *Román népi táncok* – zongorán előadta Szabó Géza

A rendezőbizottság Vásárhelyi János püspököt kérte fel a megnyitó beszédre, és ő el is vállalta. Az Ifjú Erdély nyomán idézzük fontosabb gondolatait: „Az öntudatra ébredt ifjúság különös melegséggel fordul az igazi magyar zenéhez. Ez a mai ünnepség ezt a megérzést juttatja közvetlen erővel kifejezésre... Aki igazán meleg szívvel, átérző lélekkel hallgatja a magyar nép lelkéből fakadt énekeket, az mindig mélyebb meghatottsággal tapasztalja, hogy ezek az alapvető érzések milyen szívbe markoló közvetlenséggel nyerne kifejezést éppen a mi népünk lelkének mélységeiből előtörő ősi énekekben. Minél mélyebb és igazabb együttérzéssel merülünk bele ősi énekeink lelkébe, annál közvetlenebb erővel érezzük át... hogy minden népnek különleges szerepe és elhivatottsága van arra, hogy más és más színezetekkel fejezze ki az emberi életet lényegében meghatározó alapvető érzéseket és elgondolásokat. Ha a magyar dal megnyilatkozásait ebben a sajátos egyéni forrásában vizsgáljuk, akkor jutunk el boldogító és felemelő öntudatára annak, hogy a mi népünk sem felesleges, elmulasztott tényező a népek és nemzetek nagy családjában, mert ... a dalban és zenében is képvisel és kifejezésre juttat valami kife-

³² Vásárhelyi János–Illyés Gyula: *Körlevél*. Ref. Szemle 1936. 254.

³³ Magyar Dal 1926. 2. sz. 3.; 8. sz. 5.; 11. sz. 11, 13.; 1934. 8–12. sz. 4, 13, 14.; 1927. 3. sz. 11.; 1927. 7. sz. 5.; 1928. 1–2. sz. 5.

³⁴ Uo. 1928. 7. sz. 16.; 1930. 1–2. sz. 9.; 1934. 8–12. sz. 14. stb.

³⁵ Ref. Szemle 1957. 40.

³⁶ Benkő András: *A Kolozsvár–Hidelvei Földész Énekkar*. Művelődés 1994. 12. sz. 21.

jezhetetlen [?] egyéni színt, amelynek kifejezésre juttatása nélkül lényegesen szegényebb lenne az emberiség élete. [Kiemelés – B.A.]

Jó tudni nekünk azt, hogy a zenekultúrában is azóta jelent népünk észrevehető értéket, amióta zenekultúránk különlegesen egyéni és az értékeit a mélyreható forráskutatás alapján arra hivatott művészi lelkek, elsősorban Bartók és Kodály felszínre hozták.³⁷

A hangversenynek élénk sajtóvisszhangja támadt: Domokos Pál Péter (Ellenzék), Kéki Béla (Keleti Újság, Pásztortűz), Lakatos István (Erdélyi Helikon), László Dezső (Kiáltó Szó), Spectator alias Krenner Miklós (Ellenzék) nyilatkozott. Krenner beszámolójából idézzük azokat a sorokat, melyek a bevezető előadás lényegére is utalnak: „Az értékes megnyitó előadás rámutatott az estély jelentőségére; minden zeneművészetnek az ápolásához közösség kell, mert a zene csak odaadó közösség között tud kivirágzni; ez az estély valóban megmutatta, hogy van olyan magyar közösségünk, amely egy testként tud megmozdulni, hogy bemutassa tiszteletét a zene igazi értékei előtt.”³⁸

7. Végezetül néhány általános érvényű gondolatára szeretnénk utalni. Mikor arra a kérdésre keres választ: hogyan viszonyul a református egyház az énekhez? – pozitív válaszában további részletkérdésekre is kitér:

a) Ismerjük-e eléggé énekeinket?

b) Használjuk-e igaz bensőséggel azokat?

c) Átélik-e kincseinkben nyújtott lelki ajándékukat?

Bár további tennivalókra mutat rá, végkövetkeztetése: „Használjuk énekeinket. A Chorálkönyv nemcsak azért adatott, hogy orgonistáinknak legyen segédeszköze, hanem azért, hogy otthonainkban is [!] lehetővé tegye a drága himnuszok felesendülését. Így éljük át énekeinket.”³⁹

Nagyváradai előadásán hangsúlyozta, hogy vallás és művészet nem zárja ki egymást a református felfogásban sem. Az összefüggések megvilágítása során kiemelte a művészlélek néhány sajátosságát, elsősorban Beethoven életéből merítve a példákat (Heiligenstadti végrendelet, Kilencedik szimfónia). Ugyanakkor utalt Richard Wagner kiemelkedő művészegénységére is.⁴⁰

Szatmári előadásában olyan példákat emelt ki, amikor az ének erőt adott, vigasztalást nyújtott a protestáns léleknek, mint Pál és Silás esete, a linzi protestánsok száműzetése (1781), Husz János, Bocskai István, Gusztáv Adolf – Luther- és Kálvin-idézetekkel támasztva alá érveit.⁴¹

*

Egyházzenevel kapcsolatos írásaira is vonatkoztathatjuk Makkai Sándor értékelését: „...könnyed, világos, gazdag külső illusztráció[s] anyaggal élénkített, közvetlenül a szívre ható s szónoki szempontból kiválóan hatásos alkotások, legtöbb rokonságot mutatnak az összesek közül a liberális theologia gondolatvilágával...”⁴²

³⁷ Az Ifjú Erdély Bartók-Kodály hangversenye. Ifjú Erdély 1938. 6. sz. 111–113.

³⁸ Ifjú Erdély 1938. 113.

³⁹ Egyházunk és az ének. = Vásárhelyi János: *Jobban tiéd, Uram.* 218–223. ill. némi módosítással: Reformátusok Lapja 1929. 7. sz. 1–2. Beszéd a Szatmári Ipartestületi Dalkör zászlószentelésén, Szatmáron.

⁴⁰ Vásárhelyi János: *Vallás és művészet.* Ünnepi előadás Nagyváradon, 1948. máj. 23-án. Ref. Szemle 281–283.

⁴¹ Reformátusok Lapja 1929. 7. sz. 1–2.

⁴² Makkai Sándor: *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig.* Kvár 1925. 57.

NAGY LÁSZLÓ: Jézus Krisztus a világ világossága323

Tanulmányok

NAGY JÓZSEF: Kálvin levelei Bullingerhez324

NAGY LÁSZLÓ: Egyén és közösség. II.329

LUCAS VISCHER: Megfordulásra való felhívás az ökumenikus mozgalomban340

VLADÁR GÁBOR: Varga Zsigmond vallástörténész (1886–1956)348

BARÁTH BÉLA: Varga Zsigmond munkásságának bibliográfiája350

M. NAGY OTTÓ: A bibliai történet tanítása355

BENKŐ ANDRÁS: Vásárhelyi János és a zene.....363

MÓZES HUBA: A lírai költészet műfajai XVI. századi magyar
bibliafordításokban370

Fordítás-Exegézis

PÉTER MIKLÓS: Jakab levelének magyarázata. 5. rész.....375

Önvizsgálat-Szolgálat

F.K.W. BORSJE: Egyházi élet Hollandiában378

KOCSIS SÁMUEL: Párbeszéd Istennel, emberrel.....382

Könyvek-Folyóiratok

PÉTER MIKLÓS: Imre Lajos: Általános neveléstudomány és neveléstan.....384

PÉTER MIKLÓS: Ifj. Fekete Károly: Jakab apostol leveleinek magyarázata.....385

Ad fontem

A Marosi Traktus Matriculája. Másolta: Fülöp Ferenc, átnézte id. Nagy Géza.

A szöveget gondozta: Nagy László.....386

REFORMÁTUS SZEMLE

Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Csiha Kálmán püspök

Felelős szerkesztő: Dr. Bustya Dezső egyházkerületi lelkészi főjegyző

Főszerkesztő: Nagy László

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 3400 Kolozsvár, Király utca

(str. I.C.Brătianu) 51. sz.

Telefon: 095-112 453

Bankszámla: 45 10 2 32 2 BCR

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

Készült a Református Egyház Misztótfalusi Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető: Tonk István